

דבר תורה לפרשת שבוע שכתב הרב יהודא לאון אשכנזי (מניטו)¹

תרגום ועריכה מצרפתית: אליעזר שרקי

צוות עריכה לשונית והגהה לפרשות: אלישבע שרקי, בלה בל אנג', ואיתי קולין

* ה"ע – הערת העורכים

ה. בלשון חכמים היא אף מציינת את המצבה או כל סימן המצביע על מקום שנטמנה בו גופה.

אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים

אצל אומות העולם, תפקידו של "כהן הדת" קשור עמוקות לעניין המוות, לטיפול במתים ובקבורתם. לא כך בתורה: שליחותו של הכהן היא להביע את אמינות הנוכחות האלוהית. הגופה, בעצם חילול צלם האנוש שבה, סותרת לגמרי את התוכן של שליחות זו. כאשר הכהן עומד מול הגופה, במעמקי נפשו ועומק הכרתו ככהן הוא עומד מול משהו השולל את שליחותו עד היסוד, ודבר זה שולל ממנו את היכולת לשרת בקודש. על כן מוטל על אנשי חסד ואמת אחרים למלא את המשימה הקדושה לכבד כראוי את השארית – שהפכה לטמאה – של מי שחזר לעולם האמת: אנשי חסד אלה הם "חברה קדישא".

לעומת זאת, כאשר מדובר בקרובי משפחתו המתים של הכהן, "חילול צלם האנוש" שבגופה אינו פועל את אותה פעולה של שלילת הנוכחות האלוהית. כאשר הם עומדים מול הגופה, הקרבה שבקשר המשפחתי ההדוק עוטפת את הכהן ואת קרוביו בביטחון משותף, כולם יחד "לפני ה'". וכאן הציווי מתהפך: הכהן חייב, למען עצמו ולמען "עמיו" – בני משפחתו המתים – להיחשף לטומאה כי אמונתו "חזקה מהמוות". אמנם הוא יצטרך להיטהר מטומאתו, כי זו טומאה ממשית, אך טומאה זו איבדה את אופייה ההרסני של כפירה מוחלטת.

את כל זאת התחלתי להבין, בעקבות מה שחוויתי בעת שירותי כרב צבאי בקו החזית של חבל אלזס, במהלך הקרבות לשחרור צרפת בזמן מלחמת העולם השנייה. אז הבנתי שעלי להחליט, כ"חובה קדושה", להתייחס לחיילים הגוססים ולמתים שטיפלתי בקבורתם כאילו הם קרובי משפחתי ממש, ובכך למלט את נפשי מתחושות ההשפלה, ההשחתה והיאוש שמביא עמו מראה המוות.

אלה לא היו בהכרח יהודים. אבל הם היו בני אנוש, יצירי כפיו של הקדוש ברוך הוא, שעזבו אותם החיים.

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אֶהֱרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לִנְפֹשׁ לֹא יִטְמָא פְעָמָיו: כִּי אִם לְשָׂארוֹ הַקָּרֵב אֵלָיו... (ויקרא, כא, א-ב)

עניינה של מצווה זו הוא: האיסור שחל על הכהנים להיטמא בטומאה הנובעת מן המוות, בעקבות מגע עם מת או אף התקרבות אליו. יש כאן הוראה קפדנית הנגזרת מהייחודיות של עם ישראל כעם המסור כולו לחיים, עם נאמן לאלוהיו, ל"אל חי". בשל כך, התורה מגדירה את ייעודו העתידי מיד עם התגבשותו כאומה בזמן יציאת מצרים: וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מִמְלַכֶּת כֹּהֲנִים וְגוֹי קְדוֹשׁ (שמות, יט, ו).

נֶפֶשׁ

כאן, בהקשר של הפסוק, "נפש" משמעותה: גוף מת, "גופה". אך משמעות זו היא רק אחת מן המשמעויות השונות של המילה "נפש":²

א. "נפש" היא קודם כל הנשיפה, הוצאת האוויר המאפשרת את הדיבור. שאיפת האוויר, המקדימה את הנשיפה, נקראת "רוח" (מילה הקרובה לריח).

ב. בנוסף, נפש היא האדם המתבטא על ידי הדיבור, שהוא תולדה של החיבור בין הנשמה לגוף. בלשון המקרא, נפש היא נושא ההתנהגות המוסרית. נפש היא האדם האחראי על מעשיו,³ ולכן גם יכול לעמוד עליהם לדין: "נֶפֶשׁ כִּי תִחַטָּא..." (ויקרא ד, ב).

ג. נפש היא גם הגוף המת, הגופה. גוף זה היה פעם חי, מדבר; הוא היה הכלי שדרכו הופיע עלי אדמות מישו בעל נשמה, והחיים עזבו אותו. בעזיבתם את הגוף, החיים משאירים כרושם היעדרותם ריק שהוא טומאת המת. זה מסביר מדוע הכהן חייב להישמר מכל מגע עם נפש שהפכה לגופה.

ד. מכאן המילה נפש תצוין גם את המקום שבו נמצאת הגופה, כלומר הקבר.

¹ המאמר נכתב בשנת 1994

² במאמר המקורי, הרב אשכנזי מתייחס לבעייתיות בתרגום המושגים מלשון הקודש (שמות ה', כהן, קורבן, אמונה, תורה, וכאלה רבות) לצרפתית, ובכלל לשפות מערביות, הספוגות יסודות נוצריים או אף פגניים יווניים-רומיים, המשנים (ולפעמים אף מסלפים) את משמעותם המקורית. הוא היה רגיל להדגיש כי על מנת להבין את התורה יש צורך לחזור למשמעות המקורית של המילים בלשון הקודש, לשון הנבואה. מלאכה זו נחוצה גם היום בעברית: הרבה מן המושגים שתורגמו לשפות זרות תורגמו בחזרה לעברית עם המטען הזר שלהן לדוגמה: היהדות כ"דת", התורה כ"חוק" (law), הרב או הכהן כ"אנשי דת", העבודה כ"פולחן", ועוד ועוד.

³ יש לאדם נשמה (ולכן גם שכל ודעת), ויש לו גוף המאפשר לו לפעול בעולם במעשיו. איחוד הגוף והנשמה המתבטא בדיבור הופך אותו למי שיכול לכוון את מעשיו ולכן להיות אחראי עליהם. (ה.נ.)